

A. HANS

EEN BLIJDE KERSTAVOND

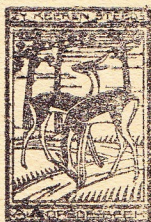


L. OPDEBEEK - UITGEVER - ANTWERPEN

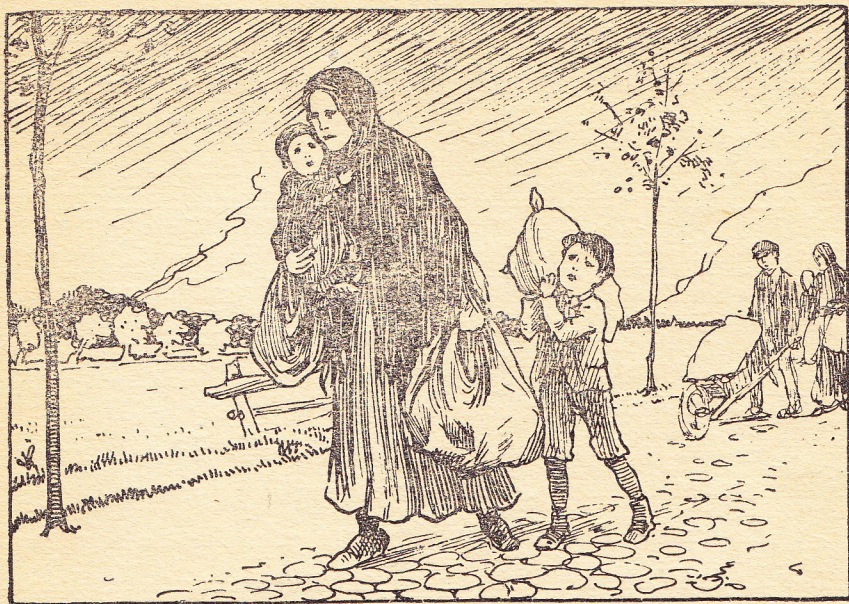
A. HANS

EEN BLIJDE KERSTAVOND

NIEUWE DRUK



L. OPDEBEEK — UITGEVER — ANTWERPEN
1929



EEN BLIJDE KERSTAVOND

I.

— Ja, morgen gaan we naar huis, zei moeder.

— En zullen we dan vader zien? vroeg Jan.

Moeder begon te weenen.

Jan, een jongen van veertien jaar, keek haar bedroefd aan, sloeg zijn armen om haar hals en fluisterde :

— Moeder, waarom schreeamt ge?

— Och, mijn jongen... uw arme vader... ik moet het u toch eens zeggen...

— Vader is dood, niet waar, moeder ?

Jan's stem beefde, toen hij dit zei. Maar de jongen hield zich goed, om niet te schreien. Hij beet zich op de lippen.

— Jan, ik weet het niet... We hebben nooit meer van vader gehoord. Maar, de oorlog is nu al zoo lang gedaan... Vier jaar geleden vertrok vader als soldaat... twee keer heeft hij geschreven... dan niet meer... Ik heb overal inlichtingen gevraagd... niemand kon nieuws geven...

— O. gisteren nog hoorde ik den schoolmeester tot een mijnheer over mij zeggen : Arme jongen... zijn vader is dood. Ik geloof het niet, moeder... en ik durfde er u niet naar vragen.

— Waarom niet, Jan?

— Omdat gij zoo triestig zoudt geweest zijn...

— De schoolmeester weet het ook niet zeker... maar ieder meent het.... en ik heb ook geen hoop meer...

En vrouw Landuit verborg haar gelaat in de handen.

Ze zat nu met Jan in haar vluchtelingkamertje te Rouen, ver in Frankrijk. Alfons, die pas vijf jaar was, sliep reeds in zijn beddeke. Die kende zijn vader niet. Hij was nog geen jaar oud, toen de oorlog begon.

Het gezin Landuit woonde toen in West-Vlaanderen, dicht bij een groot bosch, het woud van Houthulst. De Duitschers kwamen, en er werd in de buurt van hun hoefje gevochten. Vader was boer geweest... een kleine boer, zooals men zegt, zonder paarden en met weinig land.

Moeder moest, evenals de andere menschen, met haar kinderen vluchten en alles achterlaten : de meubels, de kleederen, het graan, dat ze met de hulp van een broer zelf geoogst had, de aardappelen, en dan een koe, een varken, een geit, twintig konijnen, vijftien hennen.

Weken had ze rondgedoold, en eindelijk was ze met haar kinderen hier te Rouen terecht gekomen, waar ze al dien tijd in dit kamertje leefde van wat geld, dat ze als steun van een komiteit ontving.

Men had haar gezegd, dat het gansche dorp en al de hoeven vernield waren. Ze bezat niets meer... Och, ze zou

daarom niet getreurd hebben, als ze haar armen man maar terugkreeg.

Maar dat hij niet meer weerkeeren zou, daarvoor had ze menigen nacht liggen weenen.

Nu was de oorlog uit. Veel menschen keerden naar België terug. Anderen wachtten nog; ze zeiden, dat er in hun streek nog geen huizen waren. Ze zouden pas met de lente vertrekken.

Vrouw Landuit verlangde nu al heen te gaan. Haar broer Dries was met zijn vrouw en kind ook al in Vlaanderen... Hier moest ze toch van een aalmoes leven. Ginder kon ze schadevergoeding ontvangen en misschien een winfeltje beginnen. Dat plan zat nu al een heelen tijd in haar hoofd.

En morgen ging ze met haar kinderen op reis.

Terug naar huis... O, wat had ze het dikwijls gewenscht! Maar dan hoopte ze nog haar man weer te zien...

En nu... geen huis meer... geen vader van haar kinderen...

Toch maar gaan! In Vlaanderen verstond ze de menschen; daar had ze familie en kennissen.

Jan trok moeders handen weg. Hij was zoo'n brave jongen, met een goed hartje.

— Toe, moeder, ween nu niet meer, zei hij. Ik zal voor u werken. En oom Dries zal ons ook helpen.

— Och, ja, kind... ik zal moedig zijn. Maar 't is nu de laatste avond van ons verblijf hier... en dan komt alles zoo nog eens boven... We zullen maar gaan slapen... we moeten morgen vroeg op... 't Is een verre reis...

Jan ontkleedde zich. Dan vouwde hij de handen en bad luid :

's Avonds als ik slapen ga,
Volgen mij veertien engeltjes na.
Twee aan mijn hoofdeind,

Twee aan mijn voeteneind,
Twee aan mijn linkerzij,
Twee aan mijn rechterzij,
Twee, die mij wekken,
Twee, die mij dekken,
Twee, die mij wijzen,
Naar 's Hemels Paradijzen.

Moeder pinkte weer een traan weg...

Dat oud Vlaamsch gebed had zijn vader hem nog geleerd.

O, die goede Frans!... Waar mocht hij nu wel liggen.... in welke vreemde streek?

Jan strekte zich voorzichtig naast zijn broertje uit.

Moeder verrichtte nog eenige bezigheden. Dan ging ook zij te bed.

Het was stil in het kamerke dezer schamele vluchtelingen.

Jan sliep niet dadelijk. O, hij herinnerde zich vader nog zoo goed! Als hij van school kwam, ging hij bij vader op 't land. 's Zondags wandelden ze door de velden of in 't bosch. Vader wees hem de verschillende vogels, leerde hem hun schuifelen na doen, vertelde van hun leven. In de vacantie mocht hij mee naar de weekmarkt te Ieper. En dan kocht vader voor hem aan een kraam een groote krentenkoek. 's Winters kon hij zoo schoon vertellen. Dan zaten ze bij de stoof en braadden ze appels op de lange buis.

Ja, de jongen wist dat allemaal nog heel goed. En ook van vaders vertrek... 't Was 's morgens zeer vroeg... Vader was aan zijn bed gekomen in soldatenkleeren. Jan werd wakker, en eerst schrok hij nog. Hij meende toen waarlijk, dat het de veldwachter was, die ook koperen knopen aan zijn vest en een breede roode streep op zijn broek had. Vader kuste hem en zei, dat de koning hem riep... Maar hij zou wel rap terugkeeren...

En nooit was hij weer gekomen...

Dit alles ging nu door Jans hoofd... En de jongen schreide stil. Maar 't was of hij nu nog meer van zijn moeder hield. En hij zou voor haar werken. O, hij wenschte groot en sterk te zijn als een man!

Zoo viel Jan in slaap...

's Morgens wekte moeder hem en Alfons... Ze had al een paar pakken gemaakt. 't Weinige, dat ze het hunne mochten noemen. De enkele meubeltjes waren verkocht. Ze konden die moeilijk meenemen.

— O, ja, vandaag gaan we naar huis! zei Jan.

— Mag ik met den trein rijden? vroeg Fonsje blij.

Moeder hielp hem kleeden. Jan stak het kacheltje aan. Hij kende al goed het huishouden. Om negen uur moesten ze aan de statie zijn.

De man, die de meubeltjes gekocht had... o, voor een kleinigheidje... kwam wantrouwend kijken. Ze moesten eens wat meenemen, dat reeds het zijne was. Hij had door de ellende van anderen veel geld verdiend, en hij was hebzuchtig en daardoor achterdochtig.

Vrouw Landuit zei niet veel tot hem.

— Ge ziet dat alles in orde is, sprak ze. Wij gaan nu heen. Ge kunt dus de meubels wegdragen.

Dekens en lakens, eenige lepels, vorken en messen, een paar borden en kommen, dit was alles van 't huisraad, dat mee kon genomen worden.

Hoe weinig ze ook bezaten, toch waren moeder en Jan nog zwaar beladen, toen ze met Alfons naar de statie gingen. Daar ontmoetten ze veel reizigers, die naar België terugkeerden. 't Was een koude morgen.

Na eenig wachten reed de trein binnen. Wat een duwen en dringen, om een plaatsje te bemachtigen! Eindelijk vertrok de trein. Dikwijls bleef hij langen tijd staan, en in een station hield men hem wel drie uur op. Alles lag nog overhoop, en 't reizen geschiedde met groote hindernissen.

Eindelijk — 't werd al donker — kwam men te Calais aan.

In deze stad moest het gezin Landuit overnachten, want pas morgen reed er een trein naar België. Moeder en de kinderen bleven, evenals veel anderen, in de wachtzaal. Ze moesten er wel op banken slapen, maar 't was hier toch warm; en men zei, dat er in de stad geen logies te vinden was. Gelukkig was moeder zoo verstandig geweest brood mee te nemen. Den geheelen dag had men niet de gelegenheid gehad iets te koopen. Hier kon men toch warme koffie verkrijgen.

Alfons en Jan sliepen dan al spoedig in, met 't hoofd op een pak. Moeder had de dekens uitgehaald, en er haar kinderen in geduffeld.

Zelf bleef ze wakker. O, ze zag daar nog families, maar velen hadden vader bij zich.

Anderen vertelden, dat ze te Brugge of Gent woonden of in een dorp, vrij ver van het front. Men had op hun huis gepast. Zij weten waarheen. Maar vrouw Landuit kon niet zeggen, waar ze morgen met haar knaapjes slapen zou.

Hier zat ze nu als een daklooze, een doodarm mensch. En ze had het zoo goed gehad, vóór den oorlog!

De nacht viel haar lang. Vrouw Landuit dutte nu en dan wel eens in, maar ze schrok telkens wakker. In de zaal was de lucht bedorven.

Eindelijk kwam de nieuwe dag. Veel reizigers, waarbij heel wat soldaten, gewoon aan een hard leger, ontwaakten. Ze waren huiverig en waggelden naar de kachel. Ze geeuwden nog, rekten hun lijf, bromde over dit hard leven. Anderen, daarentegen, waren vroolijk, praatten en lachten. Zij gingen naar huis. Men zag er Belgen, Franschen, Engelschen. Meer passagiers kwamen binnen, want de eerste treinen zouden vertrekken. Jan en Alfons werden ook wakker. Ze keken vreemd op. Hé, waar bevonden ze



zich nu! Maar dan herinnerden ze zich alles. Moeder pakte de dekens weer in, sneed boterhammen en haalde koffie.

Treinen floten en reden met zwaar gedruisch af en aan.

De deurwachter riep allerlei namen af. Vrouw Landuit vroeg wanneer de trein voor België vertrok. O, nog wel twee uur... minstens... 't Kon er ook wel drie worden. De dienst was zoo ongeregeld.

Wachten dus maar weer...

Weinigen van de reizigers, die in hun geval verkeerden, hadden lust eens in de stad te gaan, want de regen kletterde tegen de ruiten.

Ja, 't wachten duurde wel drie uur. Eindelijk mocht men instijgen. En een half uur later reed de lange trein naar Duinkerke. Hier moesten de Belgen overstappen. Welk een ellendige trein stond er nu voor hen klaar! Wagons met gebroken ruiten. De regen sloeg naar binnen en de wind speelde vrij door die trekaten. En dan stopte men de menschen er in, als haringen in een ton.

Men moest het nu maar nemen, zooals 't was... 't Belgisch spoorwegmateriaal was gestolen, vernield of nog in alle richtingen verspreid. Men had tijd noodig, om alles in orde te brengen. De Staat deed nu wat hij kon.

't Geduld werd op een zware proef gesteld. De trein bleef maar staan, een uur, twee uur.... en 't was al na den middag, toen hij eindelijk vertrok. Jan hield zich goed, maar Fons werd lastig. Moeder moest hem telkens paaïen. De jongen kon ook niets zien.... hij zat daar neergehurkt tusschen pakken, zakken en rechtstaande menschen. Hij kon zich nauwelijks bewegen.

Toch had hij een geluk... Zoo was hij ten minste beschermd voor den wind, die door de gebroken ramen blies en menigeen huiveren deed.

Eindelijk...

— We zijn weg!

— 't Zal tijd worden!

— Maar heel ver zal 't niet lukken, zonder weer te staan.

Zoo spraken de menschen.

En inderdaad, dikwijls stopte de trein, en 't was op een sukkeldrafje, dat hij België binnenreed.

Er kwam stilte in den wagon... Iemand had gezegd :

— Nu naderen we den IJzer!

En die naam ontroerde.

De IJzer! Vier jaar had ons leger daar de vrijheid verdedigd. Duizenden jongelingen en mannen waren er gesneuveld ; duizenden voor hun leven verminkt of in hun gezondheid ondermijnd.

Maar verder dan de IJzer waren de Duitschers, die zoo laf ons landeke in hun oorlog hadden gesleurd, niet geraakt.

Ja, de menschen in den trein werden stil, nu ze aan dat alles dachten.

En daar zagen ze het verwoeste land. Eerst nog eenige gehavende hoeven... dan schier geen enkele ruïne meer; alleen het woeste, grauwe land, vol putten en plassen, met hier en daar een hoogte, een verdedigingswerk... en daar-rond hout, scheef gezakte kruiskens.

Vrouw Landuit hoorde eenige uitroepingen als :

— Welk een wildernis!

— Al moeras en woestijn!

— Hoe gaan ze dat herstellen!

Maar zelve kon ze niet zien, daar ze te midden van de bank zat en rondom haar de menschen opeengedrumd stonden.

Maar ze zou de gelegenheid genoeg krijgen, om de verwoeste gewesten te beschouwen. 't Was immers haar streek hier... en ze ging er midden in wonen.

— De IJzer! klonk het.

't Was een wijle weer doodstil. De trein daverde over een brug. Dan hoorde men weer opmerkingen :

- En maar zoo breed!
- Een kleine rivier...
- En zij scheidde de beide legers.

De trein stopte.

- Diksmuide! riepen de wachters.

Maar men zag achter de houten statiebarak geen stad meer... alleen hoopen puin. Geen enkel huis was overeind gebleven.

Diksmuide... Vrouw Landuit ontroerde bij den naam. Daar had ze familie gehad..., een zuster en ook een broer van haar man. Ze was er dikwijls op bezoek geweest, bij kermis en op hoogdagen...

- Nu zijn we er bijkans, zei moeder tot Frans.

Ze moest nog een statie verder zijn : Eessen. En dan?

Ja, wat dan? Waar zouden ze overnachten? Maar haar broer Dries zou haar vol liefde ontvangen.

De trein wachtte weer lang. Eindelijk stopte hij te Eessen.

Ook hier stond een barak als statie.

Vrouw Landuit en haar kinderen stapten uit. Ze waren de eenige passagiers die den trein verlieten.

— Wel gij sukkelaars, zei een bediende, komt ge nu al naar huis? Er woont schier nog niemand te Eessen.

- Wij moeten onder Houthulst zijn.

— Daar is het al even erg! Ge hadt tot na den winter in Frankrijk moeten blijven. Maar, ja, 't harte trekt naar de streek.

Triestig ging vrouw Landuit met haar kinderen voort. De regen had gelukkig opgehouden, maar de weg lag vol slijk en plassen. En de avond begon te vallen.

Eessen was als een kerkhof. In de ruïnen heerschte geen leven. De toren stond daar nog als een reus voor de vernielde kerk. Rondom hem lagen veel graven open en zerken en kruisen verbrijzeld.

Het drietal trok de eenzame baan op, waar de stukken stammen, als doode stokken, van de eens zoo schoone boomen overbleven.

Vrouw Landuit merkte dat alles op. Ja, de streek was een wildernis. Had ze niet dwaas gehandeld door nu al terug te keeren, in plaats van den winter in Frankrijk door te brengen?

Vrees beving haar.

— Mijn voeten zijn nat en zoo koud! kloeg Fonsje.

— Seffens zijn we bij nonkel Dries, m'n keppe! troostte moeder.

Jan sleurde aan zijn pak. Hij was ook vermoeid, maar de brave jongen hield zich goed.

Daar schreden ze, als drie schamele Vlaamsche dool-aards, door hun wreed vermoord land.

Het werd nu heelemaal donker; de sterren bleven achter de zware wolken. Een koude wind blies klagend over de vlakke.

Een dier liep over den steenweg, vlak voor de voeten van Jan.

Deze schrok...

— 't Is een rat, riep hij.

— Gaat ze niet bijten, moeder? vroeg Fons angstig.

— Neen, manneke. Ze vlucht voor ons.

Na eenigen tijd zei vrouw Landuit :

— Dat moet hier Klerken zijn... Zie maar, daar staat nog een huis... maar de kerk is weg.

— Tante Zoë woonde hier, moeder.

— Jaa'z kind. Ze moet nu ergens in Holland zitten. Och, de een is al hier, de ander al daar gevlucht.

— Is 't nog ver? vroeg Fons.

— Neen, manneke. Ge moogt seffens slapen.

— Ik ben zoo moe...

— Wilt ge op mijn rug zitten? vroeg Jan moedig.

— Neen, neen, Fonske moet op zijn eigen voetjes gaan, hernam moeder. Wij hebben onze pakken te dragen. En we zijn er seffens, en dan mag hij eten en slapen...

Tot nu toe hadden ze nog niemand ontmoet. Maar daar hoorden ze stemmen.

— Er komt volk, zei Jan.

— Goddank, ja... nu gaan we toch wat kunnen vragen, meende moeder.

Twee mannen bleven voor hen staan. Een greep Jans pak en betastte het.

Moeder schrok geweldig. Plots was ze bang voor deze beide kerels, die tot elkaar iets in een vreemde taal zegden. En waarom ontnam die grootste aan Jan zijn pak? De andere onderzocht nu wat ze bij zich had.

— Och, menschen, doet ons toch geen kwaad! smeekte vrouw Landuit. Wij zijn arme vluchtelingen!

De dieven — want dat waren ze — lieten haar de bagage behouden, maar de dekens van den knaap namen ze mee.

— Geeft ze terug! schreeuwde Jan. 't Is ons goed!

Een der schurken liet nu een revolver zien.

— Om de liefde Gods, schiet toch niet! smeekte moeder. Ge moogt alles hebben! Jan zeg geen woord meer!

Fonsje begon luid te schreien, omdat hij zijn moeder zoo beangst zag.

De kerels grijsden nog eens en trokken snel voort.

— O, dat is als ten tijde van Bakelandt! jammerde vrouw Landuit.

Jan begreep wat moeder bedoelde. Zijn vader had hem vroeger dikwijls verteld, dat er over honderd jaar veel roovers in het Vrijbosch woonden. Hun kapitein heette Bakelandt en was een doorslecht mensch, een gewetenlooze moordenaar.

Maar vader zij er altijd bij :

— Hij was geen Boschkanter... hij kwam uit een andere streek.

Bakelandt en dertig roovers verloren het hoofd op het schavot te Brugge.

Ja, de menschen spraken er nog van.

En zou het nu weer zoo toegaan?

Konden arme vluchtelingen nog niet ongestoord over den weg trekken?

Moeder beefde van schrik. Jan zei woedend :

— Ha, ware ik maar groot... ze zouden mijn pak niet gestolen hebben.

Vrouw Landuit betreurde het, teruggekeerd te zijn. Neen, zoo erg had ze zich den toestand toch niet voorgesteld...

Wat verder zagen ze een groot vuur.

— Wat zou dat nu weer zijn? vroeg moeder opnieuw bevreesd.

— Misschien een kampvuur van roovers, mompelde ze.

Ze aarzelde even... Maar terugkeeren zou ook niet baten. Die schavuiten waren nu ook in de richting van Eessen en zouden wel kunnen denken, dat men hun volgde, om ze aan te klagen. En dan schoten ze zeker met dien grooten revolver.

Moeder ging dus met de kinderen verder.

Tot haar geruststelling zag ze soldaten bij het vuur. Aan drie ijzeren staven hing een pot.

— Wie is er daar? riep er een in het Vlaamsch.

— Arme vluchtelingen, antwoordde vrouw Landuit.

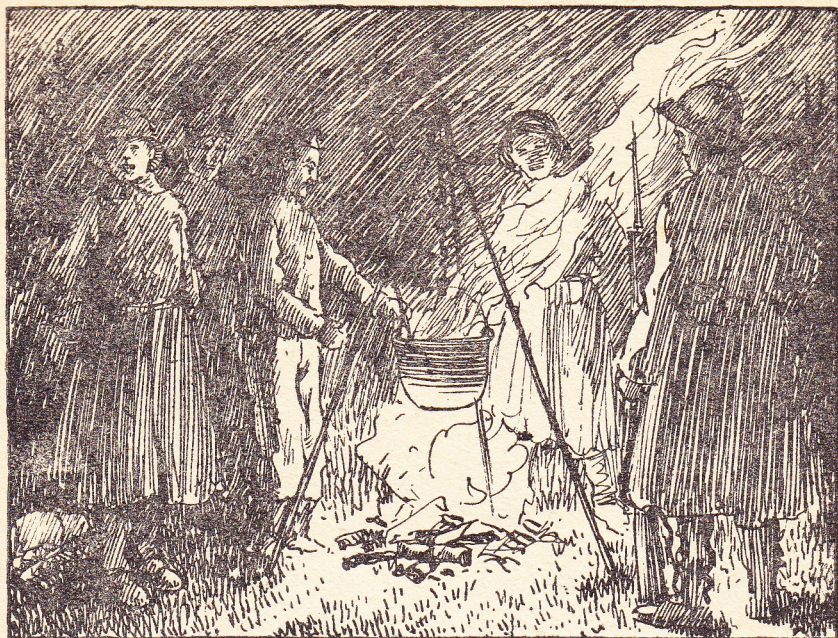
De soldaat kwam dichterbij en in den gloed van 't vuur zag hij het ongelukkig drietal.

— Hebt ge hier ergens gewoond? vroeg hij.

— Onder Houthulst...

— En komt ge voor goed terug?

— Ja!...



— Maar mensch toch, er staat hier geen enkel goed huis meer... Zie, dat arm manneke valt omver van vermoeienis. Ik heb er thuis ook zoo een... Weet ge wat... blijf nu maar van nacht hier... zie, de soep kookt al... 't Is nog een heel eind naar Houthulst, en daar zult ge ergens in een brakke van een kot moeten kruipen, en niets vinden om te slapen.

Andere soldaten waren ook naderbij getreden, en ze stemden met hun makker in.

— Ja, blijf hier madam...

— 't Gaat seffens weer regenen...

— En ge zoudt in een obusput kunnen stuiken en verdrinken...

— En dan met die kinderen...

Zoo spraken ze, vol medelijden voor de arme menschen uit deze verwoeste streek.

— O, ge zijt allemaal brave jongens, zei vrouw Landuit. Ja, laat ons hier blijven... We komen van diep uit Frankrijk, en de kleine staat daar met natte voeten... Mijn broer woont al op Houthulst, maar waar zal ik hem vinden in 't donker?

— Kom maar mee naar ons kasteel, zei de soldaat, die ook een zoontje had als Fons.

Hij nam den kleine op zijn sterken arm en hernam :

— Voorzichtig, want 't is hier een boel, om uw nek te breken... Wij zijn daaraan gewend... we hebben vier jaar als mollen in den grond geleefd, of soms ook als puiden op 't land en in 't water.... Hier zijn we er al.

Daar stond een vierkant hok, van beton gebouwd. Er was een deur in, maar geen venster. Men noemde zoo'n werk een abri of schuilplaats. De Duitschers hadden het gebouwd, om er zich te beschutten voor kogels, granaten en bommen.

Deze abri was zeer groot en bezat zelfs drie kamers. De soldaten hadden er een stoofje in gezet. De rook ging door een buis, die door een gat stak, naar buiten.

De soldaten hadden in de voorplaats van planken een tafel en banken gemaakt. Ze bezaten ook een pot, een waterketel, een koffiekkan en eenig ander huisraad, dat van de eene plaats naar de andere meegesleurd werd.

— Ga maar binnen, in ons paleis, zei de soldaat. Ja, ja, als ge in rattenholen gewoond hebt, zooals wij, is dat een paleis, madamtje.

— 't Is er toch goed warm, antwoordde vrouw Landuit. O, gij zijt braaf, voegde ze er dankbaar bij.

— Ja, ja..., en we hebben ook nog eten... De mannen zijn nu de soep aan 't koken, en die zal smaken, na zoo'n reis... Alloh, kleine... hier bij de stoof zitten... zie, hij lacht al naar mij. En nu schoenen en kousen uit, want van koude voeten krijgt ge buikpijn...

O, wat was het nu heerlijk hier!

Jan kon den diefstal nog maar niet vergeten en zei :

— Roovers hebben onze dekens gestolen.

— Waar? vroeg de soldaat.

— Hier dichtbij.

— Ze waren getweeen, hé?

— Ja!

— Dan heb ik ze gezien... Ze gingen hier rap voorbij.
't Waren twee kolonialen... mannen uit een ver land, die voor de legers gewerkt hebben. En ze hebben uw dekens gerobberd? Ha, die deugnieten! En vroegen ze uw geld niet madam?

— Neen...

— Ze waren niet erg op hun gemak dan... zeker, omdat onze post te dicht was. Ja, mensch, er loopt allerlei slecht volk rond in de verwoeste streek : kolonialen, Chineezers... en ook wel Belgen. Maar hier moet ge niet bang zijn.

— Doch, wat kunnen ze stelen in deze wildernis? vroeg vrouw Landuit.

— O, genoeg! Koper van granaten, revolvers, en ja al wat hun dient, zooals nu uw dekens. Er komen hier nog al menschen aan... of ze trekken door naar Frankrijk. En wee, als ze alleen zijn en die schavuiten tegen komen! En in de steden zijn er even groote deugnieten, om alles op te koopen. Neen, neen, 't deugt hier niet veel.

Zoo sprekende had de goede soldaat Fons van schoenen en kousen ontdaan. Met een stuk van een ouden mantel wreef hij zijn voetjes droog.

Vrouw Landuit kreeg de tranen in de oogen.

— Mijn man is ook soldaat geweest, vertelde ze.

— Geweest?...

— Hij is gesneuveld, fluisterde de moeder.

De man schudde meewarig 't hoofd.

— O, die oorlog! mompelde hij.

— 't Was al in 't begin, hernam vrouw Landuit.

— Ja, toen zijn er ook harde slagen geweest. O, die oorlog! En de Duitschers, die ons dat alles moesten aandoen. Maar ze hebben nu hun straf vast.

Mannen kwamen met de soep binnen.

— Ruikt ge ze? vroeg de soldaat lachende aan Fons. En ze zal nog beter smaken dan ruiken!

De vluchtelingen werden 't eerst bediend.

Dan legden de soldaten twee matrassen in de achterste plaats : een voor moeder en een voor de beide jongens.

En de groote vriend van Fonsje spreidde dan nog over de knaapjes zijn dikken mantel uit.

't Land lag rondom woest, maar vrouw Landuit had er toch goede harten ontmoet.

Deze post van Belgische soldaten bewaakte een munitiedepot.

De mannen hadden veel ruws gezien en beleefd, verschrikkelijke gebeurtenissen meegemaakt, maar in hun eenvoudig gemoed was de liefde gebleven.

II.

Den volgenden morgen kon vrouw Landuit geen woorden vinden, om de brave soldaten te bedanken. Haar gemoed schoot vol.

Met Alfons en Jan trok ze nu vol hoop verder. Het was droog weer. En ze had den heelen dag om haar broer op te sporen.

De knapen waren flink uitgerust. Ze hadden ook een goed ontbijt gekregen.

Fonsje wilde maar liever bij de soldaten blijven. 't Was hem daar zoo allerbest bevallen.

Na nog een flinke wandeling kwamen onze teruggekeerde vluchtelingen aan het bosch. Moeder en Jan stonden verbaasd stil.

Was dat nu het woud van Houthulst?

Weg die dreven van prachtige boomen, weg ook de groote partijen sparren... Nog eenige geschonden stammen met brokken van takken... En daartusschen doode stokken.

Moeder kreeg weer de tranen in de oogen.

Ze had het bosch zoo lief gehad... Bij dat bosch was ze geboren, en in de lanen had ze als kind gespeeld. En toen ze grooter was, wandelde ze daar.... later ook met haar man en kinderen.

En nu...

Och, ja, het woud had het lot ondergaan van de gansche streek!

— Kom, we moeten voort, zei vrouw Landuit.

Dan zagen ze het dorp. Enkele menschen waren er terug. Ze woonden in de ruïen... zoo goed als 't nog ging. Van de kerk was er niets meer te zien. Het klooster stond er nog, en had als hospitaal gediend. Het was ook zeer gehavend, de kamers lagen open en bloot... Rechtover was er een kerkhof.

— Wel, wel, 't is Trientje Landuit, geloof ik! riep een vrouw, die van achter een houten schut kwam geloopt.

— Madeleine Vervloet!...

En vrouw Landuit begroette hartelijk deze kennis.

— Ge komt ook weer?

— Ja!

— Och, 't is hier nog triestig, maar ik ben toch blij, dat ik op Houthulst zit. In den vreemde is 't ook niet alles. En waar is uw man?...

— O, Madeleine... Frans is dood!... ..

— Wat zegt ge! Al lang?

— In 't begin van den oorlog... maar ik weet niet wanneer of hoe.

— Dus ge hebt geen tijding gehad van de overheid?

— Nooit!

— Maar dan weet ge 't nog niet zeker...

— In vier jaar geen nieuws gehoord...

— Ja, maar... wist Frans, waar ge waart?

— Hij had toch naar hier geschreven... De laatste brief was nog vóór de vlucht...

— Ge kunt toch niet weten, mensch. Ik heb al zooveel aardige histories gehoord. Ge moet naar Brussel schrijven.

— Ik durf niet meer hopen.

— Ja, ja, zoo lang als ge geen zekerheid hebt, moet ge hoop houden. Schrijf naar Brussel mensch...

— O, ik zal het doen! Weet ge waar mijn broer Dries woont?

— Ja... op zijn hof...

— Staat het er dan nog?

— Een brokke...

— En van ons?

— Ook! Vier muren.... zonder dak... Ge kunt er niet wonen... Dries heeft 't zijne wat hersteld met planken en zeildoek, en hij is er toch tevreden. Hij zal u ook wel helpen. De menschen doen, wat ze kunnen.

— En is er eten?

— Wel, ze zenden nu toch van 't komiteit. En we gaan eens naar Torhout nu en dan. Ge moet zoo uw plan trekken... en 't zal wel beteren.

— En de schadevergoeding... hoort ge er al van?

— Hooren genoeg, maar we zullen geduld moeten hebben. En dat zijn uw kinderen? Ja, Fonsje is groot geworden, en Jan zal allichte een man zijn. Maar kom binnen, Trientje...

— Neen, ik ga eerst naar Dries. We zullen alles nog wel eens bespreken.

— Kijk toch eens, hoe wij 't stellen. Mijn baas is nu naar Torhout... Toe, een minuutje, om eens te zien...

En vrouw Landuit trad even binnen.

— Zie, we hebben twee kamertjes gemaakt met planken van een barak. Hier wonen we; van planken ook heeft mijn man een tafel en bankjes getimmerd, en een brok van een kas. Dat stoofje kochten we te Torhout... en een beetje gerief ook... En hier achter slapen we... Een beddebak van ruwe planken weer, maar toch een goede matras.

Neen, 't is niet als vóór den oorlog, Trientje... maar we zitten toch weer in ons eigen nestje... In den vreemde zijt ge al gauw te veel... En we moeten het maar blijmoedig opnemen en moed hebben.

Vrouw Landuit en haar kinderen gingen spoedig verder. Ze waren nieuwsgierig om oom Dries te ontmoeten.

't Was nog twintig minuten van het dorp.

— Ons hof! zei Jan.

Moeder moest haar tranen bedwingen.

Ja, daar was de boerderij, waar ze zoo gelukkig was geweest. De schuur en de stal lagen geheel in puin, maar van het huis stonden de vier muren nog recht; het dak was ingestort. En de zoldering, de deuren, de trap, alles wat houtwerk was, hadden de Duitschers opgestookt.

— Moeten wij hier wonen? vroeg Alfons.

— Als het herbouwd is, zei Jan.

Hij keek zijn moeder aan, want hij begreep haar gevoelens.

En vrouw Landuit dacht nu niet aan het huis en niet aan de verdwenen meubels, niet aan de dieren, den oogst... Maar ze zag in haar gedachten alleen haar braven man, zooals hij hier werkte, zooals hij dorschte in de schuur, en de beesten verzorgde in den stal; en zooals hij 's morgens vroolijk naar 't land ging, en 's noens of 's avonds even welgemoed huiswaarts keerde, vermoeid, maar tevreden...

O, wat zou ze hem missen! Welk een treurig leven wachtte haar!

— Kom, we gaan naar nonkel, zei moeder.

Oom Dries woonde ginds wat verder. Ze zagen al den rook uit zijn schouw. Vijf minuten later stapten de teruggekeerden het hof op.

Dries stond juist te werken aan 't herstel van zijn stal.

— Droom ik nu... of is 't waar! riep hij, van zijn ladder dalend. Wel Trien.... gij hier...

— Ik kon ginder niet langer blijven... ik verlangde zoo naar huis...

— Naar huis!... Hebt ge uw hof al gezien?

— Ja... Maar... hebt ge niets van Frans gehoord?

— Neen, meisje... niets... Ge zoudt beter ginder gebleven zijn, 't deugt hier nog niet... Maar, ja, 't was met mij ook alzo... 't harte jaagt de menschen terug. Kom binnen...

Tante Alida had de stemmen gehoord, en stond nu aan de deur.

— Maar... zijt ge daar ook! riep ze. 'k Ben blij... 'k Woon hier als vergeten. Nu ga ik toch al gezelschap hebben... Niet schreemen, Trien, vervolgde ze medelijdend. Och, ja, het moet u nog meer pakken als mij... Frans, hé... Kom rap binnen. De stoof brandt... Ja, we wonen

hier lijk Robinson Crusoë op zijn eiland, maar Oost-West, thuis best, zeg ik maar.

— Dag Jan... dag Fonske. 'k Ben oprecht blij u weer te zien.

Dat was een hartelijke ontvangst. Tante Alida kuste haar schoonzuster en de knapen, en ze schoof een bank bij de kachel.

— Stoelen hebben we nog niet, hernam ze. We vonden vier muren. En Dries heeft ginder een oude Duitsche barak afgebroken, en met de planken een dak gelegd. Vensterglas is er niet, en we stoppen de gaten met teerpapier. Ik heb Dries geholpen, om meubels te maken. Enfin we zitten nu hier toch. En we hebben nog een kamerke voor u, tot uw huis wat bewoonbaar is. We zullen seffens wat strooizakken naaien. We moeten nu elkaar helpen. We zijn al sukkelaars samen. Maar daarom niet getreurd.

— Wel, neen! stemde oom Dries toe. Jan, morgen beginnen we aan uw huis, hé?

— O, ja, nonkel, ik zal u helpen.

— Ik ook, verzekerde Fons.

— Wel, ja.... en zoo lang woont ge allemaal bij ons. Wij leven nu op kosten van 't komiteit, en ik geloof, dat we 't verdiend hebben. Als ze nu maar gauw schadevergoeding betalen. 't Land ligt daar als een wildernis, maar we zullen eens toonen, hoe Vlaamsche boeren kunnen werken. Trien, mensch, ik zal u ook op 't veld helpen. Houd maar moed!

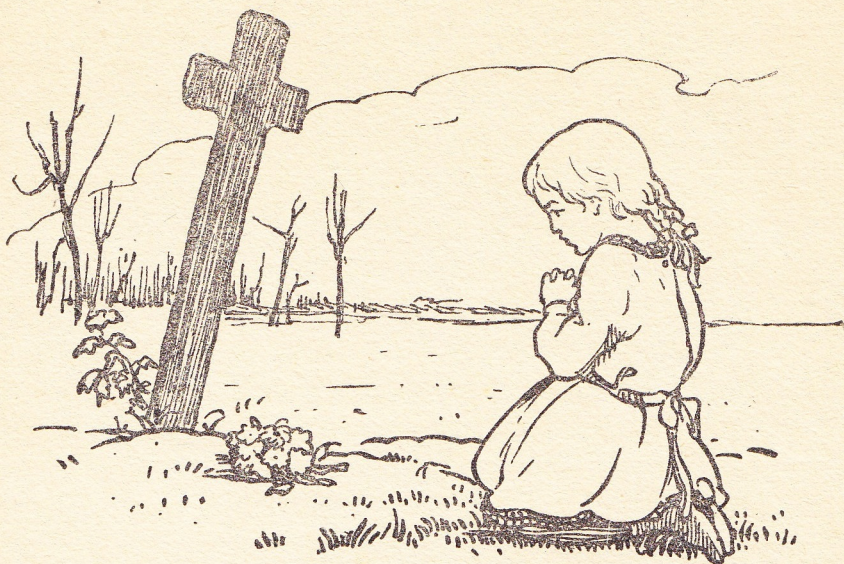
— Kijk, daar is onze Bertha, zei tante Alida.

Een meisje van zes jaar kwam binnen. Ze had achter het huis gespeeld.

Moeder Landuit zoende haar.

— En dat is Fonsje... die gaat nu altijd met u spelen, zei oom Dries.

— Ik heb een beetje gelezen aan 't kruis, zei het aanvallig meisje.



— In den hof... tenminste, waar onze hof was, ligt een Belgische soldaat begraven, vertelde tante Alida. Er staat een kruis op zijn graf. De arme jongen is nog in de laatste dagen gesneuveld. Dat zien wij aan den datum.

— Er liggen er hier veel in 't ronde, zei oom. De gansche streek is één groot kerkhof....

En vrouw Landuit dacht aan haar man... Waar zou haar Frans rusten? O, wist ze het maar!

En wie weet... misschien had Madeleine gelijk... misschien mocht ze nog hopen.

Ze sprak daarover met haar broer.

— Ge kunt nooit weten, stemde deze toe. We zullen naar Brussel schrijven. Maar in elk geval, Trien, toen Frans vertrok, vroeg hij mij, op zijn vrouw en kinderen te letten, en ik zal 't doen.

Ja, de teruggekeerden genoten een hartelijke ontvangst. De oorlog had veel vernield : maar niet de goede harten.

III.

Vrouw Landuit en haar kinderen woonden weer op hun eigen hoeve. Oom Dries, flink geholpen door Jan, had het huis voorloopig zoo hersteld, dat het toch bewoonbaar was.

O, neen! duizenden menschen zouden met zoo'n verblijf niet tevreden geweest zijn. Maar in de verwoeste gewesten wist men zich te behelpen. Men moest ook wel.

Velen, die terugkeerden, en van hun huis geen steen op den anderen meer vonden, maakten een ruwe barak. Als het nu maar geen strenge winter werd...

Moeder Landuit ontving steun van het komiteit, dat nu hier ingericht was. Ze verlangde naar de lente, evenals alle menschen; dan zou men op het land kunnen werken, graan zaaien, aardappelen planten, een geit koopen, misschien een koe. Als men nu maar gauw schadevergoeding kreeg.

Oom Dries had naar Brussel geschreven, om zekerheid te krijgen over Frans Landuit. Er was nog geen antwoord gekomen.

Och, moeders hoop was weer vervlogen...

Eenige weken gingen voorbij.

't Was de dag voor Kerstmis.

Vrouw Landuit en haar kinderen waren bij oom Dries genoodigd.

Naar oud gebruik zou tante Alida koeken bakken.

In den namiddag gingen moeder, Jan en Fons er heen. De kinderen waren welgemoed.

Moeder hielp tante Alida — en onder 't bakken spraken ze samen. Jan ging met oom Dries mee naar het dorp. Er waren daar kleeren aangekomen, en oom hoopte voor zijn neefjes een jas en een paar schoenen te ontvangen. 't Was maar recht — en geen aalmoes — dat men de menschen uit de geteisterde streek hielp.

Bertha en Fons gingen buiten spelen.

Maar het meisje was veel stiller dan gewoonlijk.

Ze had door een leurder hooren vertellen, dat de koster van Staden een stalletje in 't hulpkerkje zou maken, gelijk vóór den oorlog 't algemeen gebruik was.

— Fons, weet gij waar Staden is? vroeg het meisje.

— Al daar! antwoordde de knaap, en hij wees naar den weg.

Hij had verleden week mogen meerijden op een karretje naar dat dorp; maar toch toonde hij nu een verkeerde richting.

— 't Kindeke Jesus komt te Staden, zei Bertha weer.

— Hoe weet ge dat?

— Emiel, die met winkelwaren rondkomt, heeft het gezegd. Zoudt gij 't kindeke niet willen zien?

— Ja!...

— Ik ook...

— Willen we er naar toe gaan. Het is niet ver.

— Weet gij den weg?

— O, ja! zei Fons fier. Ik ben er al geweest. Willen we gaan?

— Als we terug komen, zullen de koeken gebakken zijn.

— Kom dan...

De kinderen stapten den weg op. Ze spraken over 't kindeke.

— De herderkens zullen er ook bij zijn, vertelde Bertha.

— En de schaapjes?

— Ja.

— En de H. Jozef en Onze Lieve Vrouw?

— Ook.

— En de drie koningen?

— 'k Peinze het...

— O, kom, we gaan zien...

En de kinderen gingen maar verder. De weg liep naar het vernielde bosch. Daar woonde nog niemand.

De baan eindigde op een kruispunt.

— Langs waar nu? vroeg Bertha.

Fons bedacht zich niet lang.

— Al hier, zei hij.

En op goed geluk sloeg hij een dreef in.

— Moeder heeft mij gisteren nog van den kerstdag verteld, zei Bertha.

— Wat?

— Dat 't kindeke Jesus in een stalleke woonde. 't Was zoo arm, dat het geen wieg had. Het lag in den voerbak van de koeien... in stroo.

— Ik slaap ook in een bak, zei Fons.

— Maar toch niet in een stal. En niet op stroo. En gij hebt kleeren, maar 't kindeke Jesus was in doeken gedraaid. En de Engeltjes zongen voor de herderkens.

Zoo praatten de kinderen, en op hun kloefjes gingen ze door de beslijkte dreef. Hier en daar stond een kruis op een soldatengraf.

Hoeveel moeders, verre weg, zouden op dezen kerst-avond weer weenen om hun zoon.

Bertha en Fons waren nu al een uur van huis.

Ze werden moe, want 't was moeilijk gaan in de mod-der.

't Begon al donker te worden. De dagen waren kort. Er viel een fijne miezelregen.

't Was geen kerstavond met sneeuw en blinkende sterren. Grauw hing de lucht over 't bosch.

— Zijn we er nog niet? vroeg Bertha.

— Nog een klein eindje.

Maar Fons was ook aan 't dwalen.

Weer wandelden ze voort. Ze spraken nu niet meer.

— 't Is al avond! kloeg Bertha, tien minuten verder. Wat zal moeder zeggen?

— O, we gaan seffens weer naar huis.

— We moeten nu gaan...

— Maar we hebben 't kindeke nog niet gezien.

— 't Is ver. We gaan 't niet vinden.

— Ik weet toch den weg.

— 'k Ben benauwd in 't bosch.

En eensklaps dacht ook Fons aan de twee booze mannen, die Jans pak hadden afgenomen. Nu kreeg hij eveneens schrik.

— Ja, we gaan weer naar huis, zei hij, zich omdraaiend. Kom, we moeten rap loopen.

Maar dat hielden ze niet lang vol.

— Ik kan niet meer, zei Bertha. We moeten stiller gaan.

Zij nam Fons' hand. Eindelijk bereikten ze weer het kruispunt. Maar daar sloegen ze een verkeerden weg in. Een half uur sukkelden de kinderen door de modder. Ze zagen niemand, en kwamen voorbij geen enkel huisje.

't Was nu heelemaal donker geworden.

Bertha begon te schreien.

— O, we loopen verloren, kloeg ze.

— Neen, neen, ik weet den weg, hield Fons vol.

— Ik ben zoo moe....

— Willen we een beetje rusten...

Daar lag een omgevallen boom, en ze gingen er op zitten in den druilenden regen.

— Vader! Moeder! riep Bertha soms in haar angst. Fons weende nu ook.

Toch zaten ze dicht tegen den steenweg, waarop deze dreef uitliep. En op dien steenweg liep een man. Hij hoorde geroep en bleef staan. Nogmaals...

— Vader! Moeder!

't Klonk zoo duidelijk in den stillen avond. En zoo angstig.

— 't Moet een kind zijn, mompelde de man.



Hij verliet den steenweg en ging dwars over het land.

— Vader! Moeder!

Hoor, weer al... De man zag iets bewegen. Hij stapte er op af.

— Och, Heere, twee kinderen, sprak hij medelijdend, toen hij Fons en Bertha op den boomstam zag.

Schreem maar niet meer... ik zal u naar huis brengen, zei hij vriendelijk.

Bertha sprong op en greep zijn hand.

— Zijt ge verdoold? vroeg de man.

— Ja!... we wilden naar het kindeke in 't stalleke gaan zien... ik en Fons...

— Is dat Fons? riep de man luid, en hij ging vlak bij den jongen staan.

— Oh, Heere... Fons... en dat gezicht... die trekken..., zei hij ontroerd. Manneke, hoe heet gij nog? vroeg hij.

— Fons Landuit...

— En uw moeder Trien... En uw broer heet Jan...

— Ja!... En dat is Bertha van nonkel Dries.

Eensklaps greep die groote man den knaap op en schreiend kuste hij hem en snikte :

— Ik ben uw vader... O, waar is moeder... en Jan?

— Thuis... Of, neen... ze zijn bij nonkel Dries...

— Om koeken te eten, vertelde Bertha, die haar angst al vergeten was.

— O, mijn jongen toch... m'n keppel!... hernam de man. Ik ben uw vader...

— Vader is dood....

— Och, Heere, peinst moeder dat?... O, ja... ze moest het wel peinzen... maar neen, vader is niet dood... vader is hier... en we gaan rap naar moeder. Woont nonkel Dries op z'n hof?

— Ja, we zijn op 't hof, antwoordde Bertha. O, ik ben zoo moe...

— Alloh, 't is niet ver meer... Och, Heere, 'k peinsde, dat ge allemaal in Frankrijk of Engeland zat... en 'k heb zoo dikwijls in de gazetten mijn naam gezet... en nooit iets gehoord... en nu vind ik ze allemaal weer...

Snikkend zei Frans Landuit dit, want, ja, hij was het, die de verdwaalde kinderen vond.

Landuit nam Bertha op zijn rug en Fons bij de hand. O, wat omklemde hij innig het handje van zijn jongen, die nog in de wieg lag, toen hij heen ging.

Zoo keerde hij met de kinderen naar den steenweg weer. In blijde stemming vervolgde hij zijn reis. Overgelukkig stapte hij voort.

Fons wist niet, hoe hij het had. Hij kon niet gelooven, dat die man zijn vader was.

Ginds glimde een licht. En dan klonk een stem, luid, zeer luid door den avond.

— Bertha! Fons!

— Ze zoeken u! zei vader, en even luid schreeuwde hij terug :

— Hier! Ze zijn hier... Fons en Bertha.

Het licht kwam nader, en 't was oom Dries, die al van een eindje riep :

— Zijn de kinderen daar?

— Ja!... en nog iemand...

Landuit weende weer.

— Dries! zei hij met een snok in de keel... Ik heb ze gevonden...

— Oh, Heere... die stem... Frans toch niet? stamelde de boer.

— Ja, Frans!...

— Maar is 't waar... is 't waar... 't kan niet zijn...

— Bezie mij maar goed!

— Vader! vader! klonk het...

Jan was met oom meegegaan. Daar stond hij nu te beven, en te lachen en te weenen tegelijk.

— O, Heere... mijn Jan... mijn brave, beste jongen!
Landuit zette Bertha neer en klemde zijn ander kind tegen zich.

En toen liep Jan eensklaps weg, zoo hard hij kon.

Moeder en tante Alida doolden angstig over 't hof. Ze hadden geen rust. De kinderen weg... O, ze moesten eens in een bomput geloopt en verdronken... zijn. Of misschien hadden ze met munitie gespeeld. Er lag er zoo veel in 't rond...

De beide moeders kermde soms van angst.

Daar rende Jan 't hof op.

— O, een ongeluk... een ongeluk! gilde vrouw Landuit.

— Neen, moeder...

— Zijn ze gevonden?

— Ja!...

— En is er niets aan?...

— Neen!...

— God zij gedankt!...

Jan stond daar te hijgen...

— Moeder... o, moeder!... snikte hij.

— Jan, ge zegt de waarheid niet... er is wel wat gebeurd...

— Neen, moeder... maar vader...

— Wat vader?...

En de vrouw moest zich aan een stuk boom, dat daar nog stond, vasthouden.

— Vader komt ginder...

— Vader?...

't Was vrouw Landuit of alles om haar heen draaide.

Wat zei haar jongen nu? Dat haar man daar kwam... Droomde ze... zooals ze dikwijls deed in Frankrijk, binst die sombere lange nachten.

— 't Is waar, moeder... en vader heeft de kinderen gevonden...

— Och, Heere... uw vader terug!... stamelde ook tante Alida geweldig ontroerd. Maar ge moet mis zijn, Jan...

— Neen, neen... 't is vader... en hij heeft mij gekust... en 'k ben zeere komen loopen, om het te zeggen. Maar vrouw Landuit kon het niet gelooven.

Zenuwachtig, als wezenloos, stond ze tegen den boom. Doch daar klonken stemmen.

— Kom... geef mij een arm... zei tante Alida.

— Vader weer... mijn Frans... zoo ik dat geluk hebben.... stotterde nu vrouw Landuit.

Doch hoor... de man, die daar sprak... die stem...

Ja, 't was de zijne...

En moeder begon luid te weenen van vreugde.

En toen... ja, ze wist het later niet goed meer... ze was in een paar armen gevallen... een heerlijke muziek als van : «Och, mijn braaf vrouwtje toch...» En 't was zalig geweest.

Vader en oom Dries moesten moeder Landuit in huis brengen. Deze kwam hier weer gauw bij.

't Duurde toch eenigen tijd, eer Frans zijn lotgeval-
len vertellen kon, kort eerst. Ze zouden elkaar later nog
zoo veel te zeggen hebben.

In den slag bij Lier, aan de Nethe, was hij gewond
geworden. Hij lag bezwijmd op 't veld.

's Morgens kwam hij tot 't bewustzijn terug. Dan
sleurde hij zich voort, tot bij een boer. Deze nam hem op
en verzorgde hem. De Duitschers waren al meester in de
streek.

Maar de boer kon zijn soldaat verduiken. Frans bleef
daar drie maanden. Hij genas, en hoopte over Holland weg
te geraken.

Doch toen werd hij verraden door een slechten smok-
kelaar.

De Duitschers wisten toch niet, dat hij soldaat geweest was. Ze veroordeelden hem als burger, om te willen vluchten, tot twee jaar gevang. Ze stuurden hem eerst naar een gevangenis, meer dan een jaar, en dan ergens in Rusland, om hem daar te doen werken. Dat was ginder aan 't front. Frans wilde niet werken, en op zekeren dag liep hij naar de Russen over.

Deze vertrouwden hem niet. Ze meenden, dat Landuit een Duitscher was, en staken hem, heel diep in hun land, in een kamp. Dan werd het revolutie. Landuit kwam vrij, maar kon niet uit Rusland weg geraken. Dikwijls had hij naar 't Rood Kruis geschreven, trachtende nieuws van vrouw en kinderen te krijgen. Maar nooit kwam er tijding. Hij wist natuurlijk ook geen adres van zijn familie. 't Was een blind zoeken. En in Rusland lag alles overhoop.

Frans had kou en honger geleden, maar 't ergste was die onzekerheid. En vier jaar lang. Eindelijk kon hij door Duitschland naar België reizen. Maar 't was een lange tocht. En eens in zijn vaderland, besloot hij eerst naar Houthulst te gaan. In een gazet had hij gelezen, dat er al menschen terug waren in de verwoeste streek. Hier hoopte hij dan toch wat te vernemen.

Maar nooit had hij durven denken er al dadelijk zijn geliefden terug te vinden.

En 't was nu toch zoo gebeurd...

En hij verhaalde, hoe hij dat kinderstemmetje hoorde.

Fons zat onder al dat vertellen wat angstig in een hoek, vrezend bekeven te worden.

Bertha zei dan, dat ze 't kindeke in 't stalleke te Staden wilden zien.

— Och, Miel de leurder, heeft daarvan gesproken, zei haar moeder. En hoe zoo'n kleine dat in haar hoofdje steekt.

— 't Was te ver naar 't kindeke, sprak oom Dries, maar 't kindeke wist dat ge verdoold waart, en 't heeft daarom nonkel Frans gezonden.

— En krijgen we nu koeken? vroeg Bertha.

— Ja, van eigen... we hebben nog nooit zoo'n blijden kerstavond gehad.

Lang bleven ze op, want ook moeder Landuit had veel te vertellen.

't Was middernacht, toen de Landuits naar hun eigen huis terugkeerden. Vader droeg Fons op zijn rug, en 't jongentje was nu al goed vertrouwd met den vreemden man...

En moeder! O, wat gaf het, of ze in een ruïne woonde, of ze zich behelpen moest, of alles nog verwoest was.

Ze voelde zich zoo rijk! Ze had haar braven man terug. Hij bracht het volle geluk weer, en hij zou nieuw leven wekken in dit doode land rondom de hoeve.